# لە کۆمۆنی کراوەوە بۆ توتالیتاریزمی نوێ.. ئەکرەم سەعید

لە هەوانگەی شیکاریی هاوچەرخەوە، وا دەردەکەوێت کە دیموکراسیی لیبڕاڵی ئێستا بەرەو وەرچەرخانێکی پێکهاتەیی دەچێت، لە هەگەی سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی ئامرازکانی هەژموونی دەسەاتی توتالیتاری. ئەم دیاردەیە لە مێیلی پەرەسەندنی دەسەاتە هەژئاوایەکان بۆ لاوازکردنی گەرەنتییە دەستووریەکان و مافە کۆمەایەتییەکان هەنگدەداتەوە، کە لە ئەنجامی خەباتە مێژووییەکان بەدەستهاتوون، بۆ ئامانجی دامەزراوەییکردنی چاودێری و بەرتەسککردنەوەی فەزای ئازادی و یەکسانی گشتی. لەم چوارچێوەیەدا، لیبڕالیزمی نوێ دوورخستنەوەیەکی ئایدۆلۆژیی هەکخراو پەیڕەو دەکات، کە لەسەر بنەمای پڕۆنکردنی خەکارانەی تەوانینە جیاوازکان لە ژێر ناونیشانی "دوژمنانی کۆمەڵی کراوە" بۆ شەرعیەتدان بە پەراوێزخستنیان وەستاوە؛ ئەمەش ستراتیژییەکە کە لە ڕووی پێکهاتەییەوە هاوشێوەی سیستەمە ستەمکارکانە کە لەسەر بنەمای شێتانکردنی ئۆپۆزسیۆن و کورتکردنەوەی لە چوارچێوەی قاڵبە باوەکاندا بۆ پاساودانی گۆشەگیری و سزای سیاسیی-پڕۆلیتیکی (کۆمەایەتی-سیاسی). ئەم ئاماژەیە بۆ شێوەیەکی ئەزموونی لەو نزیکبوونەوە ئەمنییانەدا دەردەکەوێت کە دەوڵەت هووبەووی جووانەوە ناسەزایەتییە گەورەکانی وەک "هەڵەی زەردەکان" و خۆپیشاندانی کرێکاران دژی هەموارکردنەوەی یاسای خانەنشینی لە فەرەنسا بووەوە، لەگەڵ سنووردارکردنی جووانەوەکانی هاوسەزیی دژ بە جەنگی سەر غەزە. ئەم گەڵانکاریانە جەخت لەسەر پەیوەندیی مەرجداری توند لە نێوان قەیرانە پێکهاتەییەکانی سەرمایەداریی درەنگەوەخت و گەڵانەوەی سیستەمە بەرژوازییەکان بەرەو بەسەربازیکردنی دەوڵەت و گرتنەبەری بژاردەی جەنگ دەکەنەوە، ئەمەش دەبێتە هۆی گەیینی یەتەپیای کۆمەڵی کراوە بە واقیعی کۆمەڵە داخراوەکان کە لەژێر کەنترۆڵی دەسەاتی ئەمنیی گشتگیرخوازی دان لە قووایی ئەوروپای هاوچەرخدا.

هۆشاندنەوەی چەمکی "کۆمەڵی کراوە" لە واقیعی سیاسیی ئێستادا، لەو قەیرانە پێکهاتەییەوە سەرچاوە دەگرێت کە هووبەووی بەهاکانی عەقانییەت و ئازادیی بەرژوازی بووەتەوە؛ بەو پێیەی ئەم سیستەمە

کۆتووتە ژێر پرسیارکی بەردەوامی دامان لایەن هێزە کۆنەپارێزەکان و دیاردە نوێکانی هێگزپەرستییەوە. لە ژێر سایەی دەخی جیهانیی ئێستادا کە بە شلاق و ئاگری بڵپشینە دەناسرێتەوە. لەم ژینگەیەدا تاکی بەخەرسکی دەبێتە بەکاربەرکی وتارە ئایدۆلۆژییە چەواشەکارییەکان کە لایەن نوخبە دەسەڵاتدارەکانەوە بە مەبەستی قەرغکردنی ڕاستی بەرهەم دەهێنرێن، مەگەر ئەوەی پشت بە بیرکردنەوەی سۆسیالیستی ببەستێت وەک ئامرازکی شیکاریی چەخنەیی، کە توانای هەڵوەشاندنەوەی ئەم پێکهاتە گوتارییانەی هەیە. کەشە بنەڕەتییەکە لە ناتوانیی گەلانەوە لەبەرامبەر بەرژوازییەکاندا خۆی دەبینێتەوە لە پشکۆشکردنی تەواوینی زانستی بە هاوبەشکردنەوەی قەیرانە پێکهاتەییەکانی ئێستا، کە لەم خاڵانەدا دەنگدەنەوە: قەیرانە ئابووریەکان، سەرهەڵدانی شۆڕشگێڕی پۆپۆلیزمی ئایینی سیاسی و هەگزپەرستی، ململانێ جیۆپۆلیتیکییەکان، و قووبوونەوەی جیاوازییە چینایەتییەکان و گەندەڵیی دامەزراوەیی دەکخراو.
ئەم وتارە پشت بە ئامرازکانی شیکاریی ماتریالیزمی مێژوویی و تیۆریی چەخنەیی دەبەستێت بۆ هەڵوەشاندنەوەی میکانیزمەکانی هەژموون لە سیستمی سەرمایەداری هاوچەرخدا. دەقەکە جەخت لەسەر ئاشکراکردنی ئەو دژایەتییە دەکاتەوە کە هەیە لە نێوان(هاووکشی دەکار یان کارکردنی دیموکراسی و جەوهەرە ئابووریەکەی)کە لەسەر بنەمای چەوساندنەوە دامەزراوە، بەتایبەت لە قۆناغی هاوچەرخی سەرمایەداری ئەمڕۆدا، کە تێیدا دەوڵەت دەستی لە دابینکردنی خزمەتە کۆمەڵایەتییەکان هەگرتووەو کەرتی تایبەت و بازاڕکانی بە تەواوی ئازاد کردووە، ئەمەش بووەتە هۆی زاڵبوونی کێبڕکێی سامان لەسەر حسابی مرۆڤ.
هەشتبیرانی بەرژوازی پێیان وایە کە هەژئاوا هەشتا بە کۆمەگێکی کراوە ولووتکەی ئازادی ومافەکانی مرۆڤ دادەنرێت. لە ڕاستیدا ئەم بانگەشە گوتارییانە تەنها وەک "پشڕکی ئایدۆلۆژیین" کە میکانیزمەکانی سەرکوتکاریی پێکهاتەیی نادیار دەشارێتەوە؛ چونکە دیموکراسیی هەژئاوایی کورتکراوەتەوە بە تەنها (میکانیزمکی هەکار یان هەڵبژاردنی خولیی چوار ساڵ جارەک) بە ئەوەی ناوەکێکی ڕاستەقینەی هەبێت. ئەم تەواوینە هاوتەریبە لەگەڵ بیرکەکانی کۆمەناسی فەرەنسی پیێر بەردیە سەبارەت بە "سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان"، بەو پێیەی هەڵبژاردنکان پێکهاتەی چینایەتی سیاسەت و دەسەڵات ناگەن، بەکو شرعیەتکی یاسایی نوێبوونەوەی پێ دەبەخشن.
بەپێ ئەمکە هاوشێوەیی لە ناوەکدا لەنێوان (پارتە ڕاستەوەکان و چەپی چاکسازیخواز)دا لە وڵاتانی وەک فەرەنسا، بەریتانیا، و

سوید،، هتد، دەبینین. ئیدی وەرچەرخانی مەژووویی پارتەکانی "چەپی دیموکراتی کۆمەڵایەتی – سۆسیال دیموکراتەکان"، لە هەزگرلەکەوە کە دژە جەنگ بوون و هەوەڵی پاراستنی خۆشگوزەرانی کرێکارانیان و مافی پەنابەرانیان دەدا، بە هەزگرلە کە پێیووی لە بەرەوبردنی سەرمایەداری دەندە دەکەن، و لە کاتی قەیرانەکاندا سیاسەتی تووندوتەڵی ئابووری (پاشەکەوتکردن) دەگرنەبەر، وبوونەتە نوخبەی جەنگ دژی ڕووسیا، وسیاسەتی تووندتوە دژی قبووڵکردن ودەرکردنی پەناهەندەکان پێیەو دەکەن. ئەم لەکچوون و هاوشێوەییە وادەکات ئەو بژاردە سیاسییانەی لەبەردەم هاوڵاتیاندا هەن، ببنە بژاردەی وەهمی و ناڕاستەقینە، چونکە هەم دەسەڵاتی فەرمانڕەواو هەم ئۆپۆزسیۆن لە ژێر سەقفی فەرمانەکانی بازاڕی ئازادا دەجووڵێنەوە. بۆیە دەبینین پارتە لیبڕاڵ و سۆسیال دیموکراتەکان، بەشێک لە ئەجێندا و سیاسەتەکانی ڕاستڕەوی تووندڕەویان، بە تایبەتی لە پرسی پەنابەراندا، لە چوارچێوەی بەرنامەی سیاسیی خۆیاندا جێگیر کردووە؛ ئەمەش ڕەنگدانەوەی ئەو شێلانە دەندەیەی کۆمەڵگەی سەرمایەداریە کە گشت کایەکان بەرەو ئاڕاستەیەکی ڕاستڕەوانە پاڵ پێوە دەنێت.

لەم ڕوانگە شیکارییە سۆسیالیستییەوە، گرانی کۆمەڵە لە ڕەگەی گرینی سەرخانی فەڕماسیۆنکەیەوە (یاساکان، دەستوور، و سندووقەکانی دەنگدان) نایەتە ئاراوە، بەڵکو بە گرینی ژێرخانی (پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان، خاوەندارێتی هەکارەکانی بەرهەمهێنان، و دابەشکردنی سامان) بەدی دێت. تا ئەو کاتەی ئابووری ژێرخانی کۆمەڵە بە سەرمایەداری بمێنێتەوە، ئیدی مەرجەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی چینی کرێکار بەهەی هەزەکانی بازاڕەوە بەرەو داهاتی بەردەوام دەچێ و ئازادی و یەکسانی نەوان مرۆڤەکان زیاتر پەشێل دەکرێ، بەبێ گومانە ئەوەی کام پارت لە هەڵبژاردنەکاندا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.

هەڵوەشاندنەوەی " کۆمەڵەی کراوە "ی پۆپەر

تێوانینی پۆپەر بە چەمکی کۆمەڵەی کراوە لە بنەڕەتدا لەسەر زەمینەیەکی ئیپیستمەلۆژی (مەعریفەناسی) دامەزراوە، ئەمەش غیابی پێکهاتە شیکارییە ماددییە بەرهەستەکان بە ئەم چەمکە لە ئەدەبیاتی ئەودا ڕوونەکاتەوە؛ بە جۆرێک کە جیاوازیی نێوان ئەم چەمکە و ستەمکاریی سەڤیەتی وەک کۆمەڵگەیەکی داخراو، دەبێتە گرنگترین دەروازەی شیکاری بۆ تێگەیشتن لێی. بە گرانەوە بە دەقەکانی کتێبە سەرەکییەکەی "کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنەکانی"، دەکرێت ڕەهەندە پێکهاتەییەکانی ئەم تێوانینە فەلسەفییە دەستنیشان بکرێن. پۆپەر لەم چوارچێوەیەدا بۆیار دەدات و دەڵێت: « کۆمەڵگای جادویی یان

خەڵکی یان کۆگرا، بۆ کۆمەڵگای داخراو ناوزەد دەکەین، و ئەو کۆمەڵگایەی کە تاکەکان تێیدا لەگەڵ بەیاری تاکەکەسی بەرەوەوون بۆ کۆمەڵگای کراوە ناو دەبەین.» (کارل پۆپەر، کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی – وەرگێڕانی ئیدریس شێخ شەرەفی، ب١، بەشی ١٠، ل ٣٨٧). هەروەها جەخت دەکاتەوە و دەڵێت: «گرنگترین تایبەتمەندی کۆمەڵگای کراوە رکەبەرایەتی ئەندامەکانیەتی بۆ بەدستهێنانی پۆگە» – (هەمان سەرچاوە، ل ٣٨٩). کۆمەڵی کراوە چییە؟ کارل پۆپەر دەڵێ: ( کۆمەڵگەکە ئازادی بۆ تاکەکان دەدات ڕەخنە لە دەسەڵاتی حکومەت بگرن و تەنانەت بیگۆڕن.).
لە ڕووی ڕەگەزەوە، کۆمەڵگای کراوە گرێنتیی ئەو فەزا مافییە دەکات کە ڕێگە بە هاوڵاتیان دەدات ڕەخنەی پێکهاتەیی لە دەسەڵاتی فەرمانڕەوا بگرن و لە ڕێگەی ئاشتیانەوە سەرلەنوێ دایبەژنەوە؛ ئەمەش دەبێتە هۆی بەدیهاتنی سیستەمێکی دیموکراتی کە خاوەنی کەناڵی دامەزراوەیی وایە کە توانای هەناسەکێشانی گەڵانکاری و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتی هەبێت، بەمەش لەمپەر دادەنێ لەبەردەم حەتمییەتی پێکدادانی شۆشگێڕانە و تووندوتیژی و خوێن ڕشتندا.
تێوانینە بەرگریکارانەکەی کارل پۆپەر بۆ دیموکراسیی لیبڕاڵ لەسەر ئەو گریمانەیە دامەزراوە کە سیستەمە سەرمایەداریەکان، سەرکەوتوو بوون لە دامەزراوەییکردنی دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتدا؛ ئەویش بە پشتبەستن بە هەڵبژاردنی خولیی وەک میکانیزمێکی ئەزموونی، کە ڕێگە بە هەناکۆکییە گەڵانکاریەکان دەدات وەک جێگرەوەیەک بە تووندوتیژیی شۆشگێڕانە. لەم ڕوانگەیەوە، پۆپەر دووانییەکی بوونخوازیی یەکلاکەرەوە دادەڕێژێت و دەڵێت: « دەتوانین ڕێگای گەڵانەوە بۆ ئاژاوەکان بگرینە بەر. بەڵام ئەگەر بمانەوێت بە مرۆڤی بمێنینەوە، لە ڕێگایەک زیاترمان نییە و ئەویش ڕێگای چوونە ناو کۆمەڵگای کراوەیە و بەس. » – (کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی، ب١، ل ٤٢٨). لە هزری سیاسیدا، ئەم پێشبینییەی پۆپەر لە پێکهاتە هەشداریکەرەوەکەیدا، هاوشێوەی ئەو پارادایمە دووانییەیە کە ئەدەبیاتی مارکسیستیی کلاسیک پێشکەشی کردووە لەم وتەیەدا کورتکراوەتەوە: «یان سۆسیالیزم یان بەربەریەت». بەڵام دیدگای مارکسیستی ڕێگ و ڕیشەی ئەم هاوکێشەیە لە ڕووی پێکهاتەییەوە قووڵ دەکاتەوە؛ بەو پێیەی پێی وایە غیابی پێشەنگی شۆشگێڕ کە توانای هەڵوەشاندنەوەی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریی هەبێت، پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکە بە دیلی قەیرانە تووندەکانی کەڵکەبوونی سەرمایە و چەوساندنەوەی چینایەتیدا دەهێڵێتەوە. ئەم چەقبەستوویە

پکهاتییە، بۆ گۆڕی شیکاریی ماددی، مرۆڤایەتی بەرەو داهاتنی بەهایی و ماددی پاڵ پشت دەبەستێت، کە بە حەتمی دەبێتە هۆی پاشکشە و گەڕانەوە بەرەو قۆناغی بەربەریەت.

**فەرمالیزمی هەڵبژاردن و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی قەیرانی پکهاتەیی سەرمایەداریی هاوچەرخ**

زۆرێک لە تیۆریە هاوچەرخەکان هاوڕان لەسەر وەسفکردنی سیستمی نێودەوڵەتیی ئێستا بە "لیبەرالیزمی دەندە"، وەک ئاماژەیەکی ڕوون بۆ ئەوەی کە میکانیزمەکانی دیموکراسیی بەرژوازی و باوەڕکانی کە لەسەر بنەمای "کۆمەڵی کراوە" و دەستاودەستکردنی ئاشتیانە و دیموکراتیانەی دەسەڵات، لە هەر چوار ساڵ جارێکدا وەستاوە، لە ڕووی پکهاتەییەوە دەستوەستانن لە جێوکردنەی دەندەیی سەرمایەداری. خوێندنەوەی ڕەخنەیی بۆ مۆژووی سیاسیی هاوچەرخ ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئەم دەستاودەستکردنە جێبەجێکارییەی هەڵبژاردنەکان، مرۆڤایەتی لە کارەسات نەپاراستووە؛ بەو پێیەی گواستنەوەی خولیی دەسەڵات لە ناو سیستەمە ڕەژاوایەکاندا، چ لە نێوان هەردوو پارتی دیموکرات و کۆماری لە ئەمریکا، یان لە نێوان هاستێو و چەپی چاکسازیخوازدا وەک ئەوەی لە فەرەنسا، بەریتانیا، و سوید، یان هەر وەڵاتێکی تری ئەورووپیدا دەبینرێت، تەنها سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی هەمان چینی فەرمانڕەوایە بە ناوی جیاوازەوە. لە ڕوانگەیەکی ماددییەوە، ئەم گەڕانکارییە شۆڕشگێڕانەی (فەرمالیە) ڕەنگدانەوەی ئەرێنی بەسەر واقیعی چینی کرێکار و تۆڕە ڕەنجدەرەکاندا نابێت، کە ڕووبەڕووی دابەزینی بەردەوامی بژێوی ژیانیان و قووبوونەوەی نەهامەتییە ڕەژانەییەکانیان دەبنەوە. داتا و پەدراوەکانی ئێستا جەخت لەسەر بەدەسەاتیی بژاردەی سیاسییە بەرژوازییەکان (چ دەسەاتی فەرمانڕەوا و چ ئۆپۆزسیۆن) دەکەنەوە لە داشتنی چارەسەری ڕاستەقینە بۆ قەیرانە ئاڵۆزەکان، و پنابردنیان لە جیاتی ئەوە بۆ سیاسەتکانی توندوتۆڕی ئابووری (پاشەکەوتکردن) و پەراوێزخستن؛ ئەمەش جیهانی سەرمایەداریی ئەمڕۆ دەخاتە ناو جەرگەی پشێوی و جەنگەکانەوە، و سندووقی دەنگدانیش تەنها دەکاتە ڕووکەشێکی جوانکاری بۆ سیستەمێک کە لە ڕووی پکهاتەییەوە قەیران گرتووە.

کۆمەڵی کراوە و دیموکراسییەت کە پێپەر پشکێشی کردووە، دەکەوێتە ناو جەرگەی قەیرانی فەلسەفەی سیاسیی لیبەرالیی هاوچەرخەوە، و ڕەخنەگرتن لە بیرکەکانی پێپەر دەست بە ئەو دژایەتییە جەوهەرییە دەبات کە لە نێوان تیۆریی لیبەرال و واقیعی دامەزراوەیی دەوڵەتی مۆدێرندا هەیە. لە ڕوانگەیەکی ئەکادیمییەوە، بەڵام دنیایی پێپەر

لە کتێبەکێدا "کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنەکانی" لەسەر ئەو تێزە دامەزراوە کە گەیشتنی حکومەت بە خوێن ڕشتن، پێوەرەکی سەرکەیە(یان تاکە پێوەر) بۆ دیموکراسی بووە. بەڵام کاتێک گەلانی چەق و هێزی ئاستەقینەی دەسەڵات کە لە پشت پەردەوە خاوەن بڕیارن-(کە خۆیان لە ئامرازە هەمیشەیی و هەمیشەبژێردراوەکاندا، ئەوەی پێی دەوترێت تەی شاراوەو دەوڵەتی قووڵ Deep State دەزگا ئەمنییەکان و بیرۆکراسییە سەربازییەکان و ئاوێزکارە سەروەرییە جێگیرەکان، لابیێ قەرغکارەکان، و کاریگەریی ڕۆکخراوی پارێی سیاسی دەبینێوە.)- دەخرێنە ناو شیکارییەکی مێتۆدییەوە، ئیدی سنووردارییی مەعریفیی فەرزەکەی پێپەر ئاشکرا دەبێت. هێنانەناوەوەی ئەم کاراکتەرە نادیارانە بۆ ناو هاوکێشەی ڕۆخنەی سیاسی، ئەو دەسەڵمێنێت کە کۆمەڵگەی کراوەی پێپەری تەنها کرانەوەیەکی شەوێی و ووکەشیێە کە بەسەر ڕووبەری سیاسییەوە سەرئاو کەوتووە. لە کاتێکدا سندووقەکانی دەنگدان وەک میکانیزمێکی جێبەجێکردن بۆ جەماوەر بەجێدەهێڵرێن، بەڵام دەسەڵاتی ئاستەقینە و دروستکردنی بڕیاری ستراتیژی لە ناو ڕۆهەندە پێکهاتەییەکاندا قەتیس دەبن، کە بۆ تەواوی لە چاودێریی گەل یان لێپرسینەوەی دیموکراتی دابڕاون. ئەم دابڕانە پێکهاتەییە، دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵات دەگێڕێت بۆ تەنها مەدڵێکی خولیی دەستاودەستکردن لە نێوان نوخبەکاندا؛ بۆ جۆرێک کە دەموچاوە پارتە ئاکبەرەکان دەگۆڕێن، لە کاتێکدا بەرژەوەندیی کارتێڵە فرەنەتەوەییەکان و ئامرازە سەروەرییە جێگیرەکان، وەک ئاستەکەر و هێزی ئاستەقینەی سیاسەتکانی دەوڵەت دەمێننەوە، ئەمەش کۆمەڵگەی کراوە لە ناوەڕۆکەکەی خاڵی دەکاتەوەو دەیکاتە ئامرازێک بۆ شەرعیەتدان بۆ سەردەمی ستەمکاری و ناعەقڵانییەت.

ئەم پارادۆکس و دژایەتییە، لە ڕۆگەی هەوڵشاندنەوەی سەرلەنوێی فەلسەفەی پێپەر و بەراوردکردنی بۆ واقیعی کۆنکرێتی بەدیار دەکەوێت. ئەو کەڵەنە مێتۆدەڵۆژی بنەڕەتییەی کە لە هەزری سیاسیی پێپەردا هەیە، لەمێیلی تونددەوانەی بۆ فۆرمالیزمی ئیجرایی سەرچاوە دەگرێت و ڕەنگدانەوە؛ بەو پێیەی شیکاریی ئەو بۆ چەمکی کۆمەڵگەی کراوە لەسەر بنەمای بەپیرەزکردنی میکانیزمی گۆڕانکاری لە سندووقەکانی دەنگدان و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتدا دامەزراوە، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ فەرامۆشکردن و جیاکردنەوەی زۆرملێی "فەزا و پانتایی گۆڕانکاریی ئاستەقینەی" لە ناو پێکهاتە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکاندا. بە لای پێپەرەوە، کۆمەڵگەی کراوە لە ڕووی ئەزموونی، تەنها بە توانای تاکەکان بۆ چوونە سەر سندووقەکانی دەنگدان و گۆڕینی نوخبەیەکی پارتی بە نوخبەیەکی تر

(جەگرتنەوەی پارتی A لە جیاتی پارتی B) پێناسە دەکرێت، بە ئەوەی وەک تووشی ململانێی چەکداری یان جەنگی ناوخۆیی ببێت. ئەم جەختکردنەوەیە لەسەر "پرسەی ئیجرایی" شۆڕیی، و پشتگوێخستنی دژایەتییە پێکهاتەییەکان، خاڵی لاوازیی جەوهەریی تێوانینکەیەتی؛ چونکە دەستوستانە لە ووتنکردنەوەی ئەوەی کە چەن سەرمایە "کارتێلە قەرغکارەکان"، دەتوانن دیموکراسی بگۆڕن بە قەزاخ و ووکشۆکی دەرەکی، و لە ڕێگەی بەرهەمهێنانی ناعەقڵانییەت وەهش وکولتووری پووچ، بەم شێوەیە پشووختە کۆنترۆڵی بژاردەکانی دەنگدەران دەکەن، ئەمەش وا دەکات خودی دەستاودەستکردنی ئاشتیانە ببێتە ئامرازێک بۆ سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی هەمان سیستمی ستەمکار، بەڵام بە پێشرەکی لەبەڵای جوانکاریەوە. لە لایەکی تریشەوە، شیکاریی پێکهاتەیی ئەوە ڕووندەکاتەوە کە کاتێک تە (A) بە (B) دەگۆڕیت، ئیدی تە تەنها "ئیدارەی سیاسیی کاتیی" دەوڵەت دەگۆڕیت، لە کاتێکدا دامەزراوە بنەماییە گەورەکان(سیستەمی سەرمایەداری، پابەندییە جیۆپۆلیتیکییەکان، پێکهاتەی دارایی، دەزگا ئەمنی و سەربازییەکان) بە جەگیری دەمێننەوە، و لە لایەن دەزگا هەنبژێردراوەکانەوە (دەوڵەتی قوە) دەپارێزرێن. بەیە، ئازادیی گەانکاری لەڕادا تەنها ئازادیەکە بژاردنە لە ژێر ئەو چەترەی کە ڕێگەی پێدراوە، نەک ئازادیەک بە گەینی خودی چەترەکە. لەڕاستیدا ئەم کورتکردنەوەو سادەکردنەوەیەی پێپەر بە کەمەی کراوە لە (دەنگدان و گەینی حکومەت بە ئاشتیانە)، جەڕەکە لە "کوێریی پێکهاتەیی -( کوێریی پێکهاتەیی (Structural Blindness) مەبەست لەم دەستەواژەیە لەڕادا نەبوونی توانای پێویست بە بینین و ناسینەوەی کێشە، نوقسانی یان مەترسیەکانی نەو پێکهاتەکانە.)"؛ چونکە مامەڵە لەگەڵ سیستمی سیاسیدا دەکات وەک ئامڕازێکی دابەاو لە فەزادا، و ئەوە فەرامۆش دەکات کە ئازادیی دەنگدان هیچ بەهایەکی نییە ئەگەر ئەو ژینگەیەی کە هەشیاریی دەنگدەری تێدا چەمکەڵێز دەکرێت، پشووختە لەلایەن هەزگەڵێکی نادیموکراتەوە ئاڕاستەکرابێت و کۆنترۆکرابێت.

ئەم ڕەخنەیە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ئامرازەکانی تیۆریی ڕەخنەیی (قوتابخانەی فرانکفۆرت) یەکدەگێت، بە تایبەتی لەگەڵ بیرکەکانی "تیەدۆر ئەدۆرنۆ و ماکس هۆرکهایمەر" سەبارەت بە "پیشەسازیی کولتوور". تیۆریی ڕەخنەیی ئەوە ووندەکاتەوە کە کارتێلە سەرمایەدارییەکان پێویستییان بە ساختەکردن لە سندووقەکانی دەنگداندا نییە؛ بەڵکو ئەوان پرسەی "ئەندازیاریی پشووختەی بژاردەکانی دەنگدەر" پێیەو دەکەن لە ڕێگەی دابینکردنی دارایی بە هەکارەکانی ڕاگەیاندن، تا کار لەسەر پووچکردنەی

کولتووری و فەرهەنگی و ئاماژەکردنی بۆ گشتی بکەن. لەم سەنگەرەوە، خودی دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەلات دەگەڕێتەوە بۆ میکانیزمێکی کارایی(فەنکشناڵی)، بۆ خزمەتکردنی سیستەمێکی دیموکراتی و نوێکردنەوەی شەرعیەتێکی بۆ شێوەیەکی خۆبەخشانەو لە ڕێگەی دەنگی خودی قوربانیەکانەوە.
فیلاسۆفی ئەڵمانی یورگن هابەرماس پرسی شۆخوازیی (فەرمالیزمی) هەڵبژاردنی لە ژێر ناونیشانی "قەیرانی شەرعیەت" لە چوارچێوەی سەرمایەداریی درەنگوەختدا تیژریز کردووە. بۆ هابەرماس سیستمی سەرمایەداری، بە ڕێگریکردن لە تەقینەوەی دژایەتییە چینایەتییەکان، پێویستی بە سندووقی دەنگدان هەیە بۆ بەرهەمهێنانی کەدەنگیێکی وەهمی، کە تێیدا هاوڵاتی هەست بکات شەریک و بڕیاردەر لە بڕیارکاندا، لە کاتێکدا بڕیارە چارەنووسسازەکان (وەک جەنگەکان، سیاسەتەکانی تووندوتیژی ئابووری، و تایبەتمەندکردن/ کەرتی تایبەت) لە دامانگەکانی کەمپانیا و بانکە ناوەندییەکان و دامەزراوە دارایی نێودەوڵەتییەکاندا دەدرێن، نەک لە ناو پەرلەمانەکاندا.

لویس ئاڵتوسێر دەربارەی زۆرملێی و تووندوتیژی بە گشتینی دەسەلات، ئەو ڕوونیدەکاتەوە کە دەوڵەت لە ڕێگەی دوو جۆر ئامرازەوە پارێزگاری لە خێی دەکات: ئامرازە سەرکوتکارە هەمیشەییەکانی دەوڵەت وەک سوپا، دەزگا سیخوڕییەکان، و ئەفەئای (FBI)؛ کە لە کاتی پێویستدا بە شێوەیەکی ماددی بۆ پاراستنی سیستەمەکە دەستوەردان دەکەن. ئامرازە ئایدەلۆژییەکانی دەوڵەت: وەک قوتابخانەکان، ڕاگەیاندن، و پارتە تەقلیدییەکان؛ وەزیفەی ئەمانەش قەناعەتپێکردنی هاوڵاتیانە بەوەی کە ئەم "سەقفە دیاریکراوە" تەنها بژاردەی عەقڵانی و تاقە دەروازەیە بۆ پاراستنی سەقامگیری. لەسەر ئەم بنەمایە، کاتێک پێپەر باسی غیابی تووندوتیژی دەکات، تووندوتیژییەکە ون نەبووە، بەڵکو لە لایەن ئامرازە سەرخانییەکانەوە دامەزراوەییکراوە و قەرغکراوە، بۆ ئەوەی گەرەنتیی ئەوە بکرێت کە کەمەگا لە بنەڕەتدا بیر لە تێپەڕاندنی نەکاتەوە. بەیە لەم دەخدا سیستەمەکە هیچ پێویستییەکی بە بەکارهێنانی تانک و کڕاستەی سەربازی نییە، تا ئەو کاتەی قوتابخانە و میدیا توانای ئەوەیان هەبێت تاک قەناعەت پێبکەن کە سیستمی باڵادەستی ئێستا، تەنها بژاردەی عەقڵانی و یەکلاکەرەوەیە.

هەربێرت مارکیزە مشتومڕکی ڕەخنەیی ئاستوخێی دژ بە کارل پێپەر ئەنجامدا، بە تایبەتی لە وتارکەیدا کە لە ساڵی ١٩٥٩دا لە ژێر

ناونیشانی "کارل پۆپەر و کێشەی یاسا مێژووییەکان" بەکاردەهێنا، کە دواتر خرایە ناو کتێبێکەوە "مشتومڕەکان لە تیۆرییە سەرەتاییەکانی" (١٩٧٢) و پاشانیش لە ژێر ناونیشانی "لە لوتەرەوە بۆ پۆپەر" (From Luther to Popper) سەرلەنوێ چاپکرایەوە. مارکۆز لەم دەقەدا هێرشێکی پێکهاتەیی ئاراستەی کتێبەکەی پۆپەر "مەبەستییە مێژووخوازی" دەکات، و تێیدا ئاوڕ دەداتەوە لە پۆزیتیڤیستییەکان و ئاوڕ دانەوەی ئایدیۆلۆژییەی لیبڕالیزمی پلە بە پلە هەڵدەوەشێنێتەوە. مارکۆز لە تێوانینێ بەناوبانگەکەیدا سەبارەت بە "لێبوردەیی سەرکوتکار" (Repressive Tolerance)، هێرش دەکاتە سەر ئاو بیرکەرەیی پۆپەر کە پێی وایە ئازادیی گفتوگۆ و ئازادیی ئامادەبوون لە کۆمەڵگەی کراوەدا، بە شێوەیەکی خۆکارانە بەرەو ئاستی و گۆڕانکاریی ئاشتیانە دەچێت.
بەبۆچوونی مارکۆز لەژێر سایەی سەرمایەداریی پێشکەوتوودا، هەڵکارەکانی ئاگایاندن و کولتوور دەکرێنە کاڵا و دەگۆڕدرێن بە ئامرازێک لە دەستی چینی باڵادەستدا. کاتێک دەوڵەت ڕێگە بە "ئازادیی ئامادەبوون بە هەموان" دەدات، دەنگی ئۆپۆزسیۆنی ئاستەقینە (ئادیکاڵ) ون دەبێت و لە ناو زۆرایەکی فراوانی پۆپاگەندەی سەرمایەداری و بەکاربەرێدا قووت دەدرێت. ئەم لێبوردەییە دەبێتە "سەرکوتکار"، چونکە شەرعیەتێکی ساختە بە سیستەمێک دەبەخشێت کە گوایە کۆمەڵگەیەکی کراوەیە، لە کاتێکدا لە واقیعدا گشت بیرکردنەوەیەکی گۆڕانکاریخوازی ئاستەقینە بەلایەن دەکات و کاریگەرییەکەی لەبارەبات. تەوژمەوە ئەکادیمییە هاوچەرخەکان لە بواری کۆمەڵناسیی سیاسیدا ئاوڕ نیشان دەدەن کە سیستەمە دیموکراتییە ڕۆژاواییەکان جارە مەدەلێکیان پەرەپێداوە کە بە "ستەمکاریی نەرم" یان "دیموکراسیی بەڕێوەبراو" (Managed Democracy) دەناسرێت. لەم مەدەلەدا کۆمەڵگا لە پرسە کۆمەڵایەتی، کولتووری، وناسنامەییەکاندا "وەک ئازادیی ئامادەبوون، مافی کەمینەکان، و شەوازی ژیان" بە تەواوی بە کراوەیی بەجێدەهێڵرێت، بەڵام لە پرسە سەروەری و ئابووریەکاندا(سیاسەتی دراو، کۆنترۆڵکردنی کەمپانیاکان، و پێچەککردن) بە تووندی دادەخرێت. ئەم جیاکردنەوە زیرەکانەیە وادەکات هاوڵاتی هەست بە ئازادی بکات، چونکە حکومەتەکان دەگۆڕێت و لە ئازادیی کەسیی خۆی بەهرەمەندە، ئەمەش ئۆگری پێنابردنی بە تووندوتیژی کەمدەکاتەوە، کە ئەمەش دەقیقەن ئاو ئامانجە بوو کە پۆپەر هیوای بە دەخواست، بەڵام ئەمە لەسەر حسابی جۆهەری گۆڕانکاریی ئاستەقینە بەدی دێت.
تەوژمەکی ئاستەوی دونیای ئەمڕۆ دەبات بەرەو بەسەربازیکردنی

فەزای کۆمەڵایەتی، و وەرچەرخانی "دۆخی نائاسایی" بە پارادایمێکی فەرمانڕەوایی وەزیفیی (کارکردی) دەوڵەتی بەرژوەزیی هاوچەرخ. لە ساتەکانی دەرکەوتنی ئاشکرای دیوی دەندەیی سەرمایەداریەوە، کە خۆی لە قەیرانە ئابووریە خنکێنەرەکان، جەنگەکان، و هەڕەشە جیۆپۆلیتیکییە بوونخوازییەکاندا دەبینێتەوە، ئیدی دەوڵەتی بەرژوەزیی شێوەی سیاسەتی خۆی بە هەژموون بەسەر کۆمەڵ، گواستنەوەیەکی ناچاری دەکات لە میکانیزمەکانی هەژموونی نەرمەوە بەرەو ستراتیژە چڕوپڕەکانی "کۆنترۆڵی زۆرەملێ" (Coercive Control). کاتێک بەرژوەزی خواست و توانای پێکهاتەییی خۆی بە پاراستنی بەهاکانی ئازادی و پێشکەوتنی مرۆیی لەدەست دەدات، پەنا دەباتە بەر سەرلەنوێ داشتنەوەی فەزای کۆمەڵایەتی و گۆڕینی بە سەربازگەیەکی داخراو، ئاوێش لە ژێر سێبەری دروشمێ ئایدۆلۆژیەکانی وەک "ئاسایشی نەتەوەیی یان دۆخی نائاسایی ئابووری".

ئەم داینامیکە جەدەلکارییە، ڕوانگەی فەلسەفیی خۆی لە تێوانینە سەرەکییەکەی جۆرجیۆ ئاگامبێن دا سەبارەت بە «دۆخی نائاسایی»(State of Exception) دەدەزێتەوە؛ کۆمەڵ وەک خەوتگاێک – کەمپێکی گەورەی لێهاتووە؛ لێرەدا خەوتگا-کەمپ وەک مەدلێلی سیاسی سەردەم دیزاین دەکرێ. بە بەوای ئاگامبێن کەمپ شوێنی ڕەهای دۆخی نائاساییە. کەمپ ئەو شوێنەیە کە تێیدا دەسەڵات بە تەواوی کۆنترۆڵی جەستەی مرۆف دەکات. ئەمڕۆ پێکهاتەی کەمپ گواستراوەتەوە بۆ ناو کایە گشتییەکانیش (وەک فڕۆکەخانەکان و سیستەمەکانی چاودێری). واتە گۆڕانی دۆخی کاتی بە دۆخی هەمیشەیی. ئەگەر لە ڕابردوودا دۆخی نائاسایی تەنها بۆ کاتی شۆڕش یان کارەساتی گەورە بووبێ، بەڵام ئێستا دەوڵەتەکان بۆ بەهانەی شەڕی دژە تیرۆر، قەیرانی ئابووری یان مەترسی نەخشییە گوازراوەکان و بەڕاوبوونەوەیان درێژەی پێدەدەن. بەم سیاسەتە ئیدی دیموکراسییە مەدەرنەکان لە ناوەڕۆکدا هاوشێوەی دەوڵەتە تۆتالیتارەکانیان لێهاتووە. بەو پێیەی ئاگامبێن ڕوونی دەکاتەوە کە یاسا نائاساییەکان، بەسەربازیکردنی دەزگا پۆلیسییەکان، و کاراکردنەوەی چاودێریی دیجیتاڵیی گشتگیر، چیتر تەنها ڕەوشێنی کاتی نین بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ڕووداوێکی لەناکاو، بەڵکو گۆڕاون بۆ "بنەڕەتی پێکهاتەیی و مەدلێلی پێوانەیی فەرمانڕەوایی". ئەم یاسا نائاساییانە وەک ئامرازێکی سەروەری بۆ پاراستنی بەرژەوەندیی کارتێلەکان و قەرغکارییە فەرمانڕەواکان بەکاردەهێنرێن، و بۆ پاراستنیان لە دژی هەر تەقینەوەیەکی جەماوەری یان ئاپۆینێکی

پرلیتاریی؛ کە بگومان بەهای قیرانکانی سەرمایەو، ناوبەناو بئومێدی بەهای بکاری، نامۆزایەتی لە گرانی و بەرزبوونەوەی بەردەوامی تێچووی بژیوی، ئاپۆینە جماوەرییەکان دەتەقنەوە.

**لە پکخستنی دەستووری لیبڕاڵەوە بۆ شۆرشگێتدان بۆ سیستمی ڕەگەزپەرستی و سەرکوتکاری:**

دیدگای ڕەخنەیی سۆسیالیستی دەست نیشانی وەرچەرخانکی جۆهەری لە فەزای یاسایی ڕەژاوادەکات کە هاوتەریبە لەگەڵ سەرهەڵدانی ڕەوتەکانی ئاستەوی تووندڕەوەدا؛ بەو پێیەی واقیعی هاوچەرخ شایەتی پکککەوتنکی وەزیفی (Functional Paralysis) دەستوور و یاسایی لیبڕاڵەکانی وەاتانی ڕەژئاواو دەکات لە ڕووبەڕووبوونەوەی پەرەسەندنی ڕەگەزپەرستیدا. لە ژینگەی یاسایی تەقلیدیی دیموکراسییە ڕەژاوایەکاندا، یاسا بە تووندی گوتاری ڕقوکینە و هەڕەشە کنترڕڵ و تاوانبار دەکات؛ بە جۆرێک کە هەر ڕەفتارێک سووکایەتی کردن بە ناسنامەی ئایینی، جێندەری، یان ڕەگەزیی تاکەکانی تەدابت، یان هەڕەشەیکی بەدەکیومەنت کراو (چ لە ڕەگەی نووسین، میدیای دیجیتاڵی، یان شایەتحاڵی ئاستوخۆو) لەخۆبگرێت، پوویستی بە ئاوەدوونانی دادوەری هەیە، کە دەبەتە هەی سزای تاوانکاریی و سلبکردنی ئازادی (زیندانیکردن) کە لە شەش مانگ کەمتر نەبەت. بەڵام ئەمە ساەنکە، واقیعی سیاسی دووڕوویی و جیاکاریەکی پوورخوازیی پکهاتەیی ئاشکرا دەبینین؛ بەو پێیەی نوخبە و ڕەوتەکانی ئاستەوی تووندڕەو، چەندین ساڵە لە ڕەگەی سەکەکانی ئاگەیاندن و گوتاری گشتییەو، پشڵکاریی دژ بە ڕەحی دەستوور پێیەو دەکەن، ئەویش لە ڕەگەی ئاڕاستەکردنی سووکایەتی و هەڕەشەی دەرکردنیان لە ئەڵمانیا، لەنەپرسینەو لە جۆرە هەڕەشکی لەو چەشنە بە سەر تەوژمکی بەرفراوان لە هاوەاتیانی ئەوروپی (ئەوانەی بە یاسایی ڕەگەزنامەیان/ هاووەاتیبوونیان بەدەستهێناوە – یان لەم وەاتانەدا لەدایکبوون)، بە ئەوەی هەڕەشەکەرەکان ڕووبەڕووی هیچ لەپرسینەوەیکی یاسایی ئاستەقینە یان سزادانی دادوەری ببنەو، ئەمە بەگەی پکخستنی دەستوورو یاسایە بەقازانجی ڕەگەزپەرستەکان. ئەم داماننە دەستووریە لە نوترین ڕەنگدانەوەی ئەستایدا، لەو هەڕەشانەدا دەردەکەوت کە لایەن بەرپرسکی باڵای پارتی "جگرەو بە ئەڵمانیا" (AfD) دژ بە بەشکی بەرفراوان لە هاوەاتیانی ئەڵمانی ئاڕاستەکراون، ئەمش بەگەیکی زیندوو پشکش دەکات لەسەر گواستنەوەی دەوڵەتی ڕەژاوایی لە قۆناغی "ئیفلیج بوونی یاسا لیبڕاڵەکان"ەو بە قۆناغی دامەزراندنی ناڕاستەوخۆی

سیستمکی یاسایی و جبجکردن کە لسەر بنەمای جیاکاریی ڕەگەزی و سەرکوتی دامەزراوەیی وەستاوە.
ئەم وەرچەرخانە پێکهاتەییانە بە شێوەیەکی کۆنکرێتی (بەرجەستە) لە گوتاری سیاسیی هاوچەرخدا ڕەنگدەنەوە؛ بەو پێیەی بەرپرسانی پارتی "جێگرەوە بۆ ئەڵمانیا" (AfD) و لە سەرووی هەموشیانەوە هەڵبژاردەی پارتەکە "ئالیس ڤایدڵ" (Alice Weidel)، بەڕەنگی گرتنەبەری ڕەوشوێنی نائاسایی، توند و بڕپشینەیان داوە دژ بە کۆچبەران و پەنابەران لە ئۆگەری گێشتنیان بە لوتکەی دەسەڵات. لە هەمان چوارچێوەی پەراوێزخستن و دوورخستنەوەدا، لێدوانەکانی بەرپرسی دیاری ئەم پارتە لە ویلایەتی ساکسنیا-ئەنهالت، "ئۆلریش سیگمەند" (Ulrich Siegmund) دەرکەوتن-(لە سێپتەمبەری ٢٠٢٦دا و دوای سەرکەوتنی پارتەکەی لە هەڵبژاردنەکانی ویلایەتەکەدا)، کە تێیدا پێوەندییەکی دلالەتی و مەترسیداری لە نێوان خەراکردنی پرسەی بەرهەمهێنانی چەک لە ناوخۆدا، لەگەڵ چەکردنەوەی هەمەتەکانی دەرکردن و ئاوەدوونانی زەرملەی کۆچبەراندا دروستکرد. ئەم مەڵمانێیە دابەاو نییە، بەڵکو بەشکە لە دیاردەیەکی گشتگیر؛ بەو پێیەی دەکرێت سەدان مەڵمانێی هاوشێوە لەم هەڵمەتە بوونخوازی و گوتارە ڕەگەزپەرستییانە لە سەرانسەری نەخشەی سیاسیی ئەورووپادا دەستنیشان بکرێن. هەووی ئاستەقینەی دووەوویی دەسەڵات لە وڵاتانی ئەورووپا بە پاڵاستنی مافی هاوڵاتییان و مرۆڤ لەرەدا لەوەدایە کە ئەم پشڵکارییە ڕەکخراوانە بەبێ هیچ ئاوەدوونانەکی دادوەری یان لێپرسینەوەیەکی یاسایی ئاستەقینە تێپەڕ دەبن، ئەمەش بەڵگەیەکی زیندووە لەسەر گواستنەوەی سیستمی یاسایی لەبەاڵ لە قەناغی ئیفلیجیی وازیفییەوە بە قەناغی هاوکاری و مەیلی سازشی پێکهاتەیی لەگەڵ سەرکوتکاری و جیاکاریدا.

**دووەوویی پەوەرخوازی لە پەلەنکردنی توندوتیژیی سیاسیدا و داماننی بەلایەنیی دەوڵەت:**

داماننی دامەزراوەیی و دەستوورییەکان تەنها لە فەزای گوتاری سیاسی و تیۆریی هەووتدا ناوستتەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی کۆنکرێتی لەو دووەوویی پەوەرخوازییە پێکهاتەییەدا (Structural Double Standards) ڕەنگدەداتەوە، کە دەزگا سەرەکی و میدیاییەکانی ڕەژاوا لە پەلەنکردن و پێناسەکردنی "کردەوە تیرۆریستییەکانی دژ بە مەدەنییەکان" پێیەوی دەکەن. لە کاتێکدا مامەڵەیەکی دەستبەجێ و یەکلاکەرەوە لەگەڵ هەر کردەوەیەکی توندوتیژیدا دەکرێت، کە لایەن تاکێکی سەر بە کۆمەڵگەی پەنابەران یان کۆچبەرانەوە

ئەنجامبدرێت و وەک "کردەوەیەکی تیرۆریستیی گشتگیر" وەسف دەکرێت، کە تێیدا تاکەکە و تەواوی پاشخانە کولتووری و ئاینییەکەی تاوانبار دەکرێن، کەچی لە بەرامبەردا، پێناسە یاسایی و ئاگایاندنەکان بە زۆرێک لە پرسە تیرۆریستییە گەورەکان کە هێوت و کەسایەتییەکانی سەر بە ئاستەوی تونددەو لە پشتیانەوە وەستاون، کەم دەکرێتەوە و لەو دەکرێت، و لە ناسنامە ئایدۆلۆژییە هەڵکخراوەکەیان دادەماڕن. مەدلێلی ئەم جیاکاری و لایەنگرییە پێکهاتەییە لە هێگەی چەندین بنەگەی مێژوویی و هاوچەرخی گەورەوە لە باکووری ئەورووپادا دەستنیشان دەکرێت: لە شانشینی نەرویجدا: ئەم پارادۆکسە لەو نزیکبوونەوە فەرمی و شیکارییەدا دەردەکەوێت کە بە کەمەکوژییە مێژوویییە تۆقێنەرەکەی "دوورگەی ئۆتۆیا" لە ساڵی ٢٠١١دا پەیوەکرا، کە لایەن تونددەوی ئاستەوی نەرویجی ئاندرس بەرینگ بریڤیک (Anders Behring Breivik) جێبەجێکرا. سەرەای ئەوەی پرسەکە لە هووی ئایدۆلۆژییەوە هێگەزپەرستی و مەسیحی سیاسی تونددەوی هێکخرابوو، و بووە هۆی کوژرانی ٦٩ کەس لە دوورگەکەدا(کە زۆرینەی هەرە زۆریان گەنجان و مەردمنداڵانی سەر بە پارتی کرێکاران بوون)، لەگەڵ ٨ قوربانی تر لە تەقینەوەکەی ئەسڵەی پایتەختدا، بەڵام گوتاری باڵادەست زیاتر بەرەو ئەوە چوو کە تاوانبارەکە وەک "حاڵەتێکی دەروونیی دابڕاو" یان گورگێکی تەنیا نیشان بدات، و خۆی لە دادگاییکردنی ئەو سیستەمە فکرییەی ئاستەوی تونددەو لادا کە ئەم گەنجەی بەرهەمهێنابوو. لە شانشینی سویددا: ئەم هێفتارە دامەزراوەییە لە هووداوە هاوچەرخەکانیشدا دووبارە دەبێتەوە، وەک ئەوەی لە هووداوی تەقەکردنی بەکەمەکەی خوێناویدا لە هێکەوتەی ٤ی شوباتی ٢٠٢٥ لە قوتابخانەی (Campus Risbergska) بە فەربوونی گەوران لە شاری ئەرێبرۆ (Örebro) هوویدا؛ کە تێیدا هەرشە هێکخراوەکە بووە هۆی کوژرانی ١١ کەس (بە هەرشبەرەکەشەوە) و بریندارببوونی چەندانی تر. سەرەای ئەو هێهێندە هێگەزپەرستی و پەراوێزخەرەی کە هاوتەریبە لەگەڵ بەئامانجگرتنی ئەم جارە ناوەندە پەروەردەییانەی کە بە کەچبەران یان توژە لاوازەکان تەرخانکراون، بەڵام دەزگا فەرمییەکانی دەوڵەت و سەکۆ میدیاییە باڵادەستەکان هەمیشە هێهێندە ئایدۆلۆژییەکان لەو دەکەن و خەیان لە بەکارهێنانی وەسفی "تیرۆری هێکخراو" دەدزنەوە، کاتێک بکەری هووداوەکە بە مەرجەعەکانی ئاستەوی فەرمانڕەوا یان تونددەوەوە بەستراببێتەوە. ئەم نمونانە ئەوە دەسەلمێنن کە بەهێزکانی دەوڵەتی دیموکراسی لیبراڵ بە پاراستنی مافە یەکسانەکان و بڵایەنیی یاسا، دەستبەجێ لە کاتی بەریەککەوتنی لەگەڵ دژایەتییە هێگەزی و چینایەتییەکاندا هاڵە دەکەن و دەوخەن؛ بەو پێیەی یاسا وەک ئامرازێکی ئایدۆلۆژیی

هەڵبژێردراو بە سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی هەژموون، و وەک هەکارێک بۆ بەرهەمهێنانی ناعەقڵانییەت لە ڕێگەی یاریکردن بە پێناسەکانی ئاسایش و تاوانەوە بکاردەهێنرێت، بە مەبەستی پاراستنی پێکهاتەی سەرمایەداریی باڵادەستەکە.

پارادۆکسی ڕەفتاری و شێوانی پەورخوازی لە گوتاری سیاسیی ڕۆژاوایی هاوچەرخدا، لەو هەوڵستەدا بەدیار دەکەوێت کە ڕێبەری پارتی دیموکراتی مەسیحیی ئەڵمانیا (CDU)، "فریدریش مەرتس" (Friedrich Merz) دەری بڕی، کاتێک پارتی "جێگرەوە بە ئەڵمانیا" (AfD)ی تەمەتبار کرد بە بانگەشەکردن بە "پاکتاوی ڕەگەزی" و پڕاوپڕخستنی تاکەکان لەسەر بنەمای ڕەچەڵەک یان ڕەنگ؛ (مەرتس وتی: «ئەو کەسانەی خاوەن پاشخانی کۆچبەرین، لەو پێشانەشدا کار دەکەن کە پێویستیان بە کارامەیی پسپۆڕانە هەیە… ئەگەر ئەوەی لەڕەدا پێی دەوترێت (سەرلەنوێ کۆچپێکردنەوە – هاوتای پاکتاوی وشەف دەکرێت /Re-migration) ببێتە واقیعێکی بەرهەست، ئەوا تەنها هاوواتایەک دەبێت بۆ پاکتاوی ڕەگەزی کە لەسەر بنەمای ڕەچەڵەک و ڕەنگی پێست وەستاوە.») – سەرچاوە: ڕێیترەز، ٩ی ئێیلوولی ٢٠٢٦.

ئەم هەوڵستە کە سەرکەنەی ڕەگەزپەرستەکان دەکات لە ئەڵمانیادا جێگای دەستخۆشییە، بەڵام خاوەنی ئەم هەوڵستە تەنها لەناوخۆی ئەڵمانیادا دژی ڕەگەزپەرستی و پاکتاوی ڕەگەزییە. لە کاتێکدا گوتاری فەرمیی دەسەڵاتدار لە ناوخۆدا هەوڵستی بەیاردەرانە بە سەرکەنەکردنی تەوانینە ڕەگەزپەرستییەکان دەگرێتەبەر، بە مەبەستی پاراستنی سەقامگیریی ئیجرایی سیستەمەکە، کەچی لە هەمان کاتدا لایەنگرییەکی پێکهاتەیی و سازشکەی ئاشکرا لە گەڵ پانەدەرکییەکاندا پیشان دەدات؛ ئەمەش لەو پشتگیرییە بەمەرجەدا ڕەنگدەداتەوە کە هەمان نوخبەی سیاسی، لەوانەش خودی مەرتس، پێشکەشیان بە ڕەفتارەکانی ئیسرائیل کردووە کەکوژی منداڵان و پاکتاو خەڵکی غەززەدا، کە لە لایەن دەستە و تەکخراوە نەودەوڵەتییەکانەوە وەک ڕەفتارگەلێک وەسفکراون کە پاکتاوی ڕەگەزی و جینەسایدیان (کەمەکوژی) تێدایە. ئەم دووفاقییە ئەوە دەسەلمێنێت کە چەمکەکانی مافی مرۆڤ و دژایەتیکردنی جیاکاری وەک بەهای ئەخلاقیی ڕەها مامەڵەیان لەگەڵدا ناکرێت، بەڵکو وەک "ئامرازی ئایدەلۆژیی وەزیفی" (Instrumental Ideology) دەبینرێن کە بە شێوەیەکی سودخوازانە (پراگماتیستی) بەکاردەهێنرێن و لە چوارچێوەی ڕاستەقینەی خۆیان دادەماڵرێن؛ بە جۆرێک لە ناوخۆدا بە پاراستنی ڕووکەشە لەبەاڵییەیە جوانکارییەکە دادگیرسێنرێن، بەڵام لە دەرەوەدا دەستبەجێ لە کاتی بڕیککەوتنی لەگەڵ بەرژەوەندییە جیۆپۆلیتیکەی و ئابووریی بەجیهانیبووەکانی کارتێلەکانی

دەستاتدا، دەکوژنرێنەوە. ئەم "دووڕوویی پەکهاتەیی ڕەکخراو" (Structural Hypocrisy) نیشانەدات کە تایبەتمەندیی فەزای سیاسیی هاوچەرخە. – (دووڕوویی پەکهاتەیی ڕەکخراو (Structural Hypocrisy) دەخەکە کە تێیدا یاسا، ئامانج یان بەهای فەرمیی ڕەکخراوەک یان سیستەمەک، بە تەواوی پێچەوانەی گوتار و ڕەفتاری ناوخۆی خۆیەتی.).

لەکتاییدا بەم دەرئەنجامە دەگەین: سیستەمی سەرمایەداریی نەودەوەتیی هاوچەرخ وەک گشتەکی یەکگرتوو قەیران لەدراوە؛ بۆیە چاکسازیکردنی ئەم سیستەمە لە ناوخۆی خۆیەوە و لە ڕێگەی ئەو ئامرازانەی کە خۆی سازو ئامادەی کردووون (وەک فەرمالیزمی هەڵبژاردنەکان) مەحاڵە. ئەمەش بەو پێیەی قەیرانەکە لە لێنەهاتوویی کارگێڕیی فەرمانڕەواکاندا کورت نابێتەوە، کە لە بنەڕەتدا وەک "بوکەڵەکانی سەرمایەگوزارشت دەکەن Capitalist Puppets"، بەڵکو قەیرانەکە لە خودی پەکهاتەو بنەماکانیەکانی سیستەمی سەرمایەداریدایە؛ ئەو سیستەمەی کە جەنگ و پشێویی کەنکرێتی وەک میکانیزمەکی حەتمیی بۆ هێواندنکردنەی قەیرانەکانی و بەردەوامیدان بە پرسەی کۆکەبوونی سەرمایە بەرهەم دەهێنێتەوە. لەم سەنگەیەوە، هێزە سۆسیالیستەکان هیچکام لە مەدەلە دیموکراتی و بەها کۆمەڵایەتییەکانی ئەو دوو جەمسەرە باڵادەستە قبوڵ ناکەن؛ نە دیموکراسییەتی ستەمکارانەی ڕژێمەکانی باناوی دیموکراسیی پەکهاتەیی لەسەر بنەمای (هێز، تائیفە، پەکهاتەی نەتەوەیی یان ئیتنیکی)، و نە دیموکراسییەتی پارتە کەمپانیاییەکانی ڕژئاوا لە ژێر پێشێری نیولیبەرالیزمدا، شیاوی قبوڵکردنن. لایەنی ڕەخنەیی ئەم گوتارە ڕەتکردنەوەی هاوکاتی بەها ئاینی، تائیفی و نەریتییە کەنکانی ڕژێمەکانە، لەپاڵ بانگاو بەهاکانی ئازادی و مافەکانی مرۆڤ لە ڕژئاوادا، کە لە ڕاستیدا ئامرازی جوهەریین بۆ بکەیلکردن و زەمبیکردنی مرۆڤکان لە خزمەت کارەکانی بازاڕی سەرمایەداریدا. بەرامبەر بەم ئاوێتەبوونی ستەمکارییە، سۆسیالیستەکان بەوایان بە مەدەلی کولتووریی چینی کرێکار هەیە؛ کولتوورێک کە یەک ناسنامەی مرۆیی گشتگیر بە هەموان دادەڕێژێت، کە ئەویش ناسنامەی "مرۆڤبوون"ە؛ کولتووری ژیانی ئازاد، یەکسانیی ڕادیکاڵی مرۆڤکان، کاری هەرەوەزیی هاوبەش، و بەدیهێنانی خۆشگوزەرانیی گشتی بە تەواوی کەمەوە.

---

**پەراوێز:**

هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی " کارەبا، فڕۆکەخانە، مۆبیل تەلەفۆن، کۆمپیتەر و دەرمانیان بە هەناوی،، هتد "، هەر ئەوانیشن بە جۆرەها چەک ئینسانکوژن دەکەن. هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی باسی "ئازادی ئادڕیین، ئازادی ئیکخراوبوون، دیموکراسییەت و هەڵبژاردن، و مافی ژنان" دەکەن، هەر ئەوانن کۆمەڵگەیان دابشکرد بە تائیفە و بنەماڵەکان، تاقم و پارتی سەرکوتگەر، و ئیکخراوی میلیشیای و کەسانی گەندەیان لە عەراق، لیبیا و سوریا،، هتد زاڵ کرد بەسەر دەسەڵاتدا، و کۆمەکی تیرۆریستانیان دەکرد،، هتد؛ بە کورتی یانی ئەوانەی باسی خۆشگوزەرانی و ئازادییان دەکرد، هەر ئەوان و هاوپەیمانەکانیان بوون کە برسیانکردی و سەرکوتیانکردی، ئەوانەی مەدەنییەتی سەرمایەیان هێنا لەتەکیدا کۆنەپەرستیان زاڵ کرد، ئەمە دیاردە ناکۆکەکان و دوو ڕوویی سەرمایەدارییە.

ئەم وتارە بە زمانی عەرەبی لە ماڵپەڕی(حیوار المتمدن) لە بەرواری ١٣/ ٩ / ٢٠٢٦ بڵاوکراوەتەوە.

«بەشێک لە تەوەرەکانی ئەم توێژینەوەیە لە وتارێکی نووسەرەوە لێژەر ناونیشانی: "کۆمەڵگەی سەرمایەداری: لە لیبەرالیزمەوە بەرەو توتالیتاریزم" وەرگیراون، کە بە زمانی کوردی لە ٢٧ی ئایاری ٢٠٢٤ لە ماڵپەڕەکانی (هاوپشتی) و (دەنگەکان) بڵاوکراوەتەوە.».

هاوکات لەگەڵ نووسینی ئەم وتارەدا، ئاماژەیەکی ئومێدبەخش لە ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی گشتیی سویدەوە هاگەیەندرا کە لە ١١ی یەکشەممە، ١٣ی ئەیلوولی ٢٠٢٦ بەڕێوەچوو؛ بە جۆرێک پێدراوە سەرکەتایەکان پاشکۆی پارتی ئاستێوی تونديەو [دیموکراتەکانی سوید – SD] نیشان دەدەن، و دەرئەنجامەکان تا ئێستا دەریانخستووە کە بلۆکی ئاستێو دەنگەکی کەمتری لە چەپەکان بەدەستهێناوە. هیوایش هەیە کە لە فەرمانسەش پێپلیزمی ئاستێو بە ئیبەرایەتیی (لێپێن) تووشی شکست ببێت. بەڵام وەک چوارچێوەی شیکاریی وتارەکە ڕوونی دەکاتەوە: ئەوەی گشتیی سیستمی سەرمایەداری بەرەو ئادیکاڵبوونی ئاستێوانە وەرچەرخاوە، ئەمەش وا دەکات مافەکانی چینی کرێکارو پەنابەران زیاتر بکەونە ژێر پرسیی پشێلکاریی پێکهاتەییەوە. لە پرسی پەنابەرانیشدا، بەهەی چوونناوەوەی جیهان بە فۆماسیۆنی "پۆست-لیبەرالیزم" و قەیرانە بەردەوامەکانی جیهانگیریی سەرمایەداری، سنوورە نیشتمانییەکان بە تۆندی بڕووی پەنابەراندا دادخرێن؛ لەڕەو، پێویستە خوێندنەوەی مادی و

لەخنەیی بۆ داینامیکەکانی جیهانی سەرمایەداری بکرێت. لە کۆتاییدا، ئومێدەکە لەسەر ئەوە وەستاوە کە بزووتنەوەی کرێکاری و هێزە سۆسیالیستەکان بگەنە ئاستێک لە جەماوەرگیریی بەهێز کە بتوانن کۆتایی بە نەهامەتی و چەوساندنەوەی چینایەتیی کرێکاران و مرۆڤە پەراوێزخراوەکانی ناو پرسی کێچبەری بهێنن.

لە زانستە سیاسییەکاندا، بیرمەندان (وەک سەمێئل هەنتینگتۆن و جێزێف شومپیتەر) جیاکاری لە نێوان دوو جۆر دیموکراسیدا دەکەن: دیموکراسیی جەوهەری؛ کە سەروەریی یاسا، جیاکردنەوەی ئاستەقینەی دەسەڵاتەکان، و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵات گرێنتی دەکات. دیموکراسیی ئیجرایی/شێوەیی؛ کە تەنیا نوخبە فەرمانڕەواکان هەوڵکێش و واجهەی دیموکراسی (هەڵبژاردن، پەرلەمان) وەک ئامرازێک بۆ شەرعیەتدان بە دەسەڵاتکەیان لە بەردەم کەمەڵگادا دەهێنەوە.

فەیلەسۆفی مارکسی فەرەنسی ئێتیان بالیبار Étienne Balibar، هەوڵکێش و هەوڵشاندنەوەیەکی پێکهاتەیی ئێجگار گرنگ پێشکەش دەکات سەبارەت بە چۆنیەتیی گۆڕانی سیستەمە دیموکراتییە جۆراوجۆرەکان بە مەدلەگەلێکی خاڵیکراوە لە ناوەڕۆکی دەستور و یاسای سەروەریی خەیان. بالیبار لە ئەدەبیاتە ئەکادیمییە بەناوکراوەکانیدا لەم دەیەی ساڵەی دواییدا، چەمکی "نادیموکراتیزەکردنی ڕێکخراو" (Dedemocratization) یان ئەوەی لە ئەدەبیاتی ئەوروپیدا بە "پۆست-دیموکراسیی بەڕێوەبراو" دەناسرێت، داڕشتووە.

پەم باشترە وشەی(سەرمایەداری دەندە بەکاربهێنرێت لە بری وشەی سەرمایەداری بەربەریزم). چونکە چەمکی"بەربەریزم"لەناو بیری کەمەنایەتی بە گشتی و تیۆری سۆسیالیستی بە تایبەتی ڕەچەڵەکی درێژ و ئاڵۆزی هەیە. وشەی یۆنانی(باربارۆس )لە بنەڕەتدا ئاماژەیە بە هەر کەسێک کە بە زمانی یۆنانی قسەی نەکردبێت. یۆنانیەکان وەک هەموو شارستانییەتە کۆنەکان خەیان وەک ناوەندی جیهان حیساب کردووە، وە هەموو گەلانی دیکەیان بە وەحشی وسفکردووە، چونکە ئەوانە لە پەراوێزەکی جوگرافی و کولتووریدا نیشتەجێن کە دوورە لە کەلتوورو جۆگرافیای یۆنان. یۆنانیەکان هەموو بەربەریەکان وەک کەسێکی کەمتر لە ئینسان سەیر دەکرد. بەم پێیە بۆچوونی بە بیرمەندانی یۆنانی و لاتینی ئەوکات، جیاوازیکی بنەڕەتی هەیە لەنێوان گەلی خاوەن شارستانی باڵا لە ناوەندی جیهان کە یۆنانییەکانن و بەربەری خوارەوە کە لە پەراوێزدان. (پلاتۆن) عەقیدەی کۆیلایەتی سروشتی نووسی، کە تەیدا بە شتێکی ئاسایی زانی

کە یەنانیەکان " یان بەربەرەکان بکوژن یان بیانکەنە کۆیلە "، بیروباوەڕێکی لەم چەشنە لە جیهانی ئەمڕۆدا یەکجار لە خاڵە سەرەکییەکانی دیدگای ئاسیزمی نوێ.

هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی " کاربا، فرەکەخانە، مۆبیل تەلەفۆن، کۆمپیتەر و دەرمانیان بە هەناوی،، هتد "، هەر ئەوانیشن بە جۆرەها چەک ئینسانەکان دەکوژن. هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی باسی "ئازادی ئادەربڕین، ئازادی ئەکخراوبوون، دیموکراسییەت و هەڵبژاردن، و مافی ژنان" دەکەن، هەر ئەوانن کەمەگەیان دابەشکرد بە تائیفە و بنەماڵەکان، تاقم و پارتی سەرکوتگەر، و ئەکخراوی میلیشیای و کەسانی گەندەیان لە عێراق، لیبیا و سوریا،، هتد زاڵ کرد بەسەر دەسەڵاتدا، و کۆمەکی تیرۆریستانیان دەکرد،، هتد؛ بە کوڕتی یانی ئەوانەی باسی خەشگوزەرانی و ئازادییان دەکرد، هەر ئەوان و هاوپەیمانەکانیان بوون کە برسیانکردی و سەرکوتیانکردی، ئەوانەی مەدەنییەتی سەرمایەیان هەنا لەتەکیدا کەنەپەرستیان زاڵ کرد، ئەمە دیاردە ناکۆکەکان و دوو ڕوویی سەرمایەداریە.